

חיי שרה

וביותר יש לתמוה ע"פ המפורש בהמ"ש
שך דברי הפרקי דר"א ד, כשבאו ישראל
לארץ . . לא היו יכולין ליכנס (בעיר
היבוס) מפני אות ברית שבועת אברהם
. . וכשמלך דוד ורצה ליכנס . . לא הניח
חו אותו . . מכח ברית שבועת אברהם.
וכן הוא בספרי דמש"נ גבי יהושע⁸
„ואת היבוס יושבי ירושלים לא יכלו
בני יהודה להורישם“, פירשו „יכולים
היו אבל אינן רשאים“ (וכמפורש ברש"י⁹
שהאיסור הוא „לפי שכרת להם אברהם
ברית כשלקח מהם מערת המכפלה“),
הרי ששבועת אברהם הטילה איסור¹⁰
על בני" לכבוש את ירושלים.

ב. להלן שם בפרקי דר"א מסופר, ד-
כאשר לא הניחו את דוד ליכנס בעיר
ו, אמרו לו איך אתה יכול ליכנס בעיר
היבוס עד שתסיר כל הגלולים הללו
שכתוב עליהם אותו שבועת אברהם,
אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה ברא-
שונה ויסיר את הגלולים הללו שכתוב
עליהם אות ברית שבועת אברהם יהי'
לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוי

א. איתא בפרקי דר' אליעזר, שכ-
אשר בא אברהם לקנות את מערת ה-
מכפלה מאת בני חת „אמרו לו אנו
יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך
את כל הארצות האל כרות עמנו שבועה¹
שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס
כי אם ברצונם של בני יבוס (שחתיים
היו)² – וכרת עמהם ברית – ואח"כ
קנה את מערת המכפלה.

וצריך ביאור:

א) איך הסכים אברהם לכרות עמהם
שבועה שלא ירשו בני ישראל את עיר
היבוס – היפך הבטחת הקב"ה אליו „את
כל הארץ גו' לך אתננה ולזרעך עד
עולם“.

ב) הרי עשירות בשנים לפני זה כרת
ה' את אברהם ברית לזרעך נתתי את
הארץ הזאת.

(1) פל"ו.

(2) כ"ה בפדר"א לפנינו „כרות עמנו שבועה“.
וביל"ש יהושע (רמז כח) „כרות עמנו ברית“. וכ"ה
בערוך (ערך עור) ואברבנאל ש"ב ה, ו. וביל"ש
וירא (רמז פב) „כרות עמנו ברית ושבועה“. וראה
המשך הלשון בפדר"א „וכתבו עליהם שבועת
אברהם . . מפני אות ברית שבועת אברהם“. וביל"ש
וירא (וערוך) שם „וכתבו עליהם ברית שבועת אבר-
הם“. ועד"ז ביל"ש יהושע וכאברבנאל שם „ברית
השבועה“. ואכ"מ.

(3) פדר"א שם – לפנינו.

(4) כן הגי' הרד"ל בפדר"א שם, על פי יל"ש
וירא ויהושע שם.

(5) לך יג, טו. ועוד. וראה לקמן סעיף ג.

(6) לך טו, תי.

(7) פ' ראה יב, יז.

(8) יהושע טו, סג.

(9) פ' ראה שם.

(10) והוא דלא כפרש"י יהושע שם שלא היו
רשאים מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך
(ולהעיר מתוס' שאנץ לסוטה י, א) – דהרי בימי דוד
כבר עברו הדורות שהוזכרו בהשבועה (רש"י ש"ב
ה, ח בסופו). וראה רד"ק שם, ו (בסופו). פ"י רבינו
ישע"י שם, ט.

(11) השקוט"ס בפרש"י פ' ראה שם ע"ד הפשט –
ראה בארוכה לקריש חכ"ט ע' 80 ואילך.

(*) וכ"ה בפדר"א שם להלן בברית שכרת יצחק
עם עמי הארץ.

חלול ה' כ"ז שהיו עומדים, כענין ה' שבועה לגבעונים¹⁸ (ז.א. היות שלפי דעתם של היבוסים עדיין השבועה קיימת היו צריכים לבטל זכר השבועה למנוע חילול השם).

ואילו מסיום הענין, ש"אח"כ קנה את עיר היבוס לישׂראל בכתב עולם לאחר-זת עולם, משמע שקנה את העיר כדי שרכישת העיר תהי' „ברצונם של בני יבוס“¹⁹!

עוד צריך ביאור: ע"י מה נשתנה, שבעת כיבוש יהושע „לא יכלו גו' להו' רישם“, שלא היו רשאים להורישם מפני השבועה (אף שנצטוו „והורשתם את כל יושבי הארץ וגו'“²⁰), ולדוד ה' מותר ללכוד העיר?²¹

ג. ויובן זה בהקדם הדו"ד בין אבר-הם ובני חת שהובא ברז"ל:

על הפסוק²² „גר ותושב אנכי עמכם“ אמרו רז"ל²³: „אם תרצו הריני גר ואם

כו" (וכמפורש בכתוב²⁴ שדוד לכד את העיר). ומסיים שם (בפדר"א): „ואח"כ²⁵ קנה את עיר היבוס לישׂראל בכתב עולם לאחר-זת עולם“.

ואינו מובן (וכמו שהקשו במפר-שיס"י):

מתחילת הענין, שלא הניחו לדוד ל-כנס לעיר „מכח ברית שבועת אברהם“, מוכח שבימי דוד עדיין היתה השבועה קיימת:

אבל מהמשך הסיפור, שנלחם יואב עם בני יבוס ולכד את העיר (כמפורש בכתוב), משמע ששבועת אברהם כבר בטלה.

[ועוד זאת: אם שבועת אברהם לא בטלה – מהי התועלת בהסרת הגלולים עם השבועה הכתובה עליהם? וכי ב-כוחה של הסרה זו לבטל תוקפה של השבועה?²⁶ ועכצ"ל שכבר בטלה שבו-עת אברהם²⁷, וה' מותר ללכוד העיר, ו-הטעם שצוה להסיר הצלמים הוא (כמ"ש במפרשים²⁸) „רק מפני שהי' זה כעין

(12) ש"ב ה, ז.

(13) במשך זמן לאח"ז – כמפורש בש"ב בסופו.

(14) רד"ל לפדר"א שם (אות צו). וראה גם

אברבנאל שבהערה 2.

(15) ואף שכן אמרו לדוד כמפורש בקרא (ש"ב ה, ו) וכהוא בפדר"א – צ"ל שאמרו זה דרך משטה אני בך (וכו"ב). וראה מפרשים לש"ב שם.

(16) בא' מתירוצי הרד"ל שם, „שבאמת ה' שבועה לא בטלה ולכן לא ה' דוד יכול לירש ארצם . . עד שקנאו ממנו אח"ז“. ומה שהסיר הגלולים, אינו מפני השבועה (שהי' כתוב עליהם), אלא מפני „שהי' שונא לשמוע ולראות הגלולים כסמול לר'“. ע"ש. אבל נוסף לזה שמפשות הלשון בפדר"א משמע שהסרת הגלולים היתה מפני השבועה ה' כתובה עליהם, הרי צלמים בכלל היו עוד כ"כ, כד' מוכח מקראי. ואכ"מ.

(17) רד"ל שם. ועוד.

(18) גיטין מ, א. רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ה.

(19) להעיר שביל"ש וירא ויהושע שם, וכן

בערוך ואברבנאל שם – לא הובא לשון הפדר"א „כי אם ברצונם של בני יבוס“.

(20) מסעי לג, נב וא"ל.

(21) ברד"ל שם „כיון שנצטוו בתורה (שופטים

כ, טז) לא תח' כל נשמה הרי נתבטל הכרית ע"פ

הדבור. וצ"ע, דלפ"ז גם בימי יהושע כבר בטלה

השבועה (ועוד קודם שבע שכבשו), וא"כ נאמר

ביושע שם „לא יכלו . . להורישם“, שאינם רשאים

(כספרי ורש"י ראה שם). ודווקא לומר שלא יכלו

מצד החילול השם שבדבר, כי פשטות הלשון לא

משמע הכי אלא שנאסרו מצד השבועה עצמה.

בזית רענן ליל"ש יהושע שם דבני יבוס „פרצו

הגדר תחלה שנלחמו עם ישׂראל“ (ולכן הותר ל-

ישׂראל לכבוש ארצם). אבל ראה רד"ל שם, שב-

יבוס לא מצאנו שפרצו הגדר. ע"ש. ואכ"מ.

(22) פרשתנו כג, ד.

(23) פרש"י עה"פ, מב"ר פנ"ח, ו.

אפשר לו ליטלנה מן הדין, ורק כשאין רצונם בכך („ואם לאו“) אזי – „אהי תושב ואטלנה מן הדין“.

ותמוה: איך יתכן לומר שהדין, אם מותר לאברהם ליטול את מערת ה- מכפלה או לא, יהי תלוי ברצונם³² של בני חת?

ה) מדוע הביא אברהם את ההוכחה (שהוא יכול ליטלנה מן הדין) מהבטחת הקב"ה „לזרעך אתן את הארץ הזאת“ – שהנתינה היא לזרעו של אברהם – ולא מהבטחת הנתינה לאברהם עצמו – „את כל הארץ גו' לך אתננה“³³?

לפי המדרש³⁴, שההוכחה היא מזה שא"ל הקב"ה „לזרעך נתתי את הארץ הזאת“³⁵, אתי שפיר – כי כתוב זה אינו הבטחה על העתיד, אלא ל' עבר, בלשון הירושלמי³⁶, „לזרעך נתתי – כבר נתתי“, וכדאימא גם במדרש³⁷ על כתוב זה, ש„מאמרו של הקב"ה מעשה“. וא"כ עדי- פא אמירה זו של הקב"ה („לזרעך נתתי“) גם לגבי האמירה „לך אתננה“ שהיא רק הבטחה על העתיד:

אבל לפי פרש"י, שההוכחה היא מ„לזרעך אתן את הארץ הזאת“ – קשה, כנ"ל: מדוע לא הביא ההבטחה „לך אתננה“³⁸?

לאו אהי תושב ואטלנה מן הדין³⁹ שאמר לי הקב"ה⁴⁰ לזרעך אתן את הארץ הזאת.

וצריך ביאור:

א) מכיון שביכלתו ליטלנה „מן הדין“ – למה השתדל כ"כ לקנות את מערת המכפלה (ובכסף מלא⁴¹)?

ב) כשאמר אברהם לבני חת „אטלנה מן הדין“ התכוון בודאי שיאמינו ל- דבריו⁴² שהקב"ה הבטיח לו הארץ הזאת, וא"כ אין תועלת בסירובם ויתנוה לו מרצונם הטוב – ולמה אמר „אטלנה“ ש- משמעו בע"כ?

ג) באם ה' לוקחה בחוזק יד ובע"כ⁴³ – יש בזה משום חילול השם-אצל בני חת (שאברהם ה' מוכר אצלם כנשיא אלקים⁴⁴, ומפורסם כאיש שהנהגתו היא בתכלית החסד, היושר והצדק⁴⁵).

ד) מדיוק לשונו „אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי תושב“⁴⁶ משמע, שהיותו גר או תושב תלוי ברצונם של בני חת. כלומר: אם ירצו בני חת למכור את מערת המכפלה, אזי „הריני גר“ שאי

(24) בב"ר „אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא“.

(25) לך יב, ז. ובב"ר הובא פסוק אחר – ראה

בסוף הסעיף.

(26) פרשתנו שם, ט.

(27) ולהעיר מפד"א שהובא לעיל (סעיף א), ש„מאמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך כו“.

(28) להעיר מפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם „מארי ביתא, בעל כרחם שכך כו“.

(29) פרשתנו שם, ו.

(30) ראה וירא (יח, יט) למען אשר יצוה גו'

לעשות צדקה ומשפט.

(31) ברש"י בב"ר שם: הריני כגר. ובמדרש אגדה (באבער): אם תרצו אהי כגר ואם לאו אהי כתושב.

(32) להעיר מהגירסא בב"ר (הובאה בהוצאת תיאודור) „אם רצית“.

(33) לך יג, טו. ועד"ז שם, יז. וראה הלשון

בפד"א שהובא בתחילת השיחה.

(34) ב"ר שם.

(35) לך טו, יח.

(36) חלה פ"ב ה"א.

(37) ב"ר פמ"ד, כב.

(38) ביאור דברי רש"י (והשינוי לגבי לשון

המדרש) ע"ד הדרש (והרמז) – ראה לקו"ש חט"ז ע'

146 ואילך (וש"נ). וראה שם ע' 204 ואילך ע"ד

ההלכה.

ד. וי"ל הביאור בכל זה:

בבעלות בני" על ארץ ישראל יש שני פרטים: בעלות כללית – זה שכל הארץ שייכת לכלל ישראל, ובעלות פרטית – זה שכל אחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ השייך (רק) אליו.

ושני אופני בעלות אלו דבנ" בארץ ישראל באו בפועל³⁹ על ידי שני קנינים: הבעלות הכללית באה ע"י כיבוש הארץ ע"י יהושע כו', שע"ז נקנית כללות א"י לכלל ישראל, והבעלות הפרטית ד- כאו"א מישראל בחלקו הפרטי נעשית על ידי ישיבה וחזקה, שכ"א ישב והחזיק בחלקו⁴⁰.

זאת ועוד: שני אופנים אלה בבעלות אינם תלויים זב"ז; אפשר להיות בעלות כללית בלי בעלות פרטית ובעלות פרטית בלי בעלות כללית.

הסברת הדבר:

בעלות כללית אינה שוללת הבעלות הפרטית, וכמו בעלות המלך על המדינה שלו, דעם היות שכל הארץ כולה היא ברשות המלך⁴¹, מ"מ אין זה שולל בעלות הפרטית של כאו"א מבני המדינה על רכושו הפרטי (ביתו, שדהו וכו'), אלא שמצד בעלותו של המלך על כל הארץ

חלים כמה דינים גם על הרכוש הפרטי של כאו"א – דדינא דמלכותא דינא⁴², ולכן מוטל עליו לשלם מסים למלך על רכושו זה, ועד שבתנאים מסויימים יכול המלך ליטול גם את רכושו של האיש הפרטי⁴³, וכהדיו ד"מלך פורץ גדר . . ואין ממחין בידו⁴⁴, וכו'.

ולאידך, בעלות הפרטית אינה מביאה (בהכרח) בעלות כללית⁴⁵. וכמו שמצינו לאחר חורבן הראשון, דאף את"ל ש- בטלה בעלותם הכללית של בני" על הארץ⁴⁶ – ד"כיון שנלקחה הארץ מידי- הם בטל הכיבוש" ועד ש"נפטרה מן ה- תורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל⁴⁷ – מ"מ נשארה בעלות היחיד על קרקעו, וכמש"נ בירמ'י⁴⁸, "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום", כי אין הבעלות הפרטית תלויה בבעלות הכללית.

ה. ועפ"ז מובנים דברי אברהם לבני חת – "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי"

(42) גיטין י, ב. וש"נ. וראה קו"א לשו"ע אדה"ז שם.

(43) ראה רמב"ם הל' גזלה ואבידה פ"ה ה"א ואילך. הל' מלכים פ"ד.

(44) ב"ב ק, ריש ע"ב. וראה גם משנה סנהדרין

כ, ב ובפרש"י שם. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ג ובלח"מ שם.

(45) ובארות אברהם ויצחק, קניית חלקת השדה מיד בני חמור נשיא הארץ וכו' יוכיחו.

(46) שנעשית על ידי כיבוש יהושע (דאחי כיבוש ומבטל כיבוש – ראה הנסמן בהערה הבאה). וראה בהנסמן לעיל הערה 39. ואכ"מ.

(47) רמב"ם ספ"ז מהל' ביה"ב ובני"כ שם.

(48) לב, מד. וראה ב"ב כח, סע"ב. ובכרינו גרשום שם: מי שקנה עכשיו בתים או שדות במקום הזה יכתוב כשטר ויחתום עדים כדי שתהא הקרקע ברשותכם וכשתחזרו מן הגלות יביאו המוכרים להוציא מידכם כו' תראו להם שטריכם כו'.

(39) דאף שא"י ירושה לנו מאבותינו (ב"ב קט, ב. ע"ז נג, ב) – מ"מ "לא נקנית להם אלא בחזקה כו' במה ירשתם בישיבה כו'" (שו"ע אדה"ז חו"מ קו"א להל' הפקר בתחלתו). וראה בארוכה השק"ט בגדרי הבעלות דא"י מזמן האבות – אנציקלופדי תלמודית ערך א"י (ע' ר ואילך. ושו"ע). וראה גם לקו"ש חט"ו ס"ע 103 ואילך. וש"נ. ועוד. ואכ"מ.

(40) ראה המקנה קידושין (כו, א ד"ה בחזקה מנ"ל. שם יד, ב ד"ה בא"ד ועוד נראה) דהחזקה היינו החלוקה שביניהם לקנות כאו"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. ועיי' שו"ע אדה"ז שם. ואכ"מ.

(41) ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

הזאת" (או במדרש "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") – ולא הכתוב "לך אתננה", ובהקדים:

שני אופני בעלות הנ"ל לישראל ב- ארץ ישראל הובטחו לאברהם אבינו: הכתובים "לזרעך אתן את הארץ הזאת", "לזרעך נתתי את הארץ", ענינם בעלות הכללית של עם ישראל על הארץ, ואילו בהכתוב "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית של ישראל על חלקו בארץ.

וההסברה בזה – יש לומר:

ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (וכן הכתוב "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") כוללת את כל הארץ בלשון "כללי", "הארץ הזאת". והוא לפי שה- נידון הוא "הארץ" – ארץ ישראל ה- שייכת בכללותה לכללות עם ישראל:

בההבטחה ד"לך אתננה" הרי הכתוב מאריך בה ומפרט ואומר: "ראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה ג' לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה ג'".

כלומר:

(א) בכתובים אלו מודגש גודל שטח הארץ וגם פרטיו ("וראה ג' צפונה ונגבה וקדמה וימה ג'") וריבוי זרעו של אברהם ומנין בו – שמשמעות המשך הכתובים היא, שנתנית ארץ רחבת ידים כזו מתאימה לההבטחה ד"ושמתי את זרעך כעפר הארץ", שלכן זקוקים הם לארץ גדולה ביותר וחלק זרעך יהי בצפונה, חלקו בנגבה וכו'; וענין זה קשור עם הבעלות הפרטית של כא"א מישראל על חלקו בארץ.

תושב ואטלנה מן הדין: החילוק בין האופן ד"הריני גר" (ע"ז שבני חת ימכרו לו את מערת המכפלה) להאופן ד"אהי תושב ואטלנה מן הדין" – הוא בגדר הבעלות של אברהם על מערת המכפלה:

מערת המכפלה, כמו כל הארץ סביב לה, היתה אז ברשותם ובבעלותם ה- כללית של בני חת, ובקשת אברהם ל- קנותה מעפרון היתה רק לרכוש את הבעלות הפרטית (דעפרון) של מקום זה, אבל גם אח"כ תשאר בעלותה הכללית בידי בני חת (שלא מצינו שאברהם כבש מלכות בני חת).

וזהו "הריני גר" – כי הארץ נשארה בבעלותם הקודמת של בני חת, ואברהם הוא "גר" הקונה רכוש פרטי במדינת – במלכות בני חת.

אמנם כל זה הוא אם יסכימו בני חת למכור לו את מערת המכפלה, אבל "אם לאו – אהי תושב ואטלנה מן הדין", שנטילת המערה תהי' תוצאה (והמשך) מהבעלות הכללית על ארץ ישראל.

והביאור: אברהם ידע שאדם וחור קבורים במערת המכפלה⁴⁹, ובאם לא יסכימו בני חת למוכרה לו (באופן ש- תגיע לו הבעלות הפרטית), וירצו להכ- ריחו לקבור שרה במק"א לא אצל חור צלע מצלעותיו דיציר כפיו של הקב"ה, הרי איגלאי מילתא שכבר הגיע זמן קיום ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת", ותנתן לו (גם) הבעלות הכללית – "אטלנה מן הדין"⁵⁰.

ו. עפ"ז מתורגם ג"כ מדוע הובא ע"ז בפרש"י הכתוב "לזרעך אתן את הארץ

(49) ראה פרש"י פרשתנו כג, ב.

(50) ע"ז כיבוש מלך. ולכן אמר ע"ז "אטלנה מן

הדין" שמשמעו בע"כ.

שהוא הוא אותו ה"כלל" במשך כל הדורות⁵⁵; משא"כ בהבעלות הפרטית שנאמרה לאברהם בתור "אב", שמוריש לכאן⁵⁶ מבניו, נאמר "לך אתננה⁵⁷ וְלֹא זרעך", שבזה מודגש היחס ד"אב" ו"בן" שבין אברהם וזרעו, שע"ז באה הארץ בירושה מהאב – אברהם – לזרעו עד עולם⁵⁸.

(55) דצבור לא מת (הוריות ו, א) – אלא שצ"ע אם כן הוא בנוגע לפני מ"ת ולאחר מ"ת.

(56) ראה גם ע"ז נג, ב: מכדי ירושה היא להם מאבותיהם. ובפרש"י שם ד"ה ואשריהם. וע"פ הנ"ל בפנים יש לפרש מ"ש רש"י שם "שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה", כי שם קאי לא רק בזיון הבעלות הכללית אלא בזיון הבעלות הפרטית, וכדיוק לשון הגמרא "ירושה היא להם מאבותיהם". וראה יחזקאל שם ובמפרשים. ועצ"ע.

(57) ואולי יש לקשר לזה השקו"ט והפולגתא אם גר מביא בכורים וקורא (ראה בכורים פ"א מ"ד), ולהלכה פסק הרמב"ם (הל' בכורים פ"ד ה"ג). הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם (לך י, ה) אב המון גוים נתמיד הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה". וראה פיהמ"ש להרמב"ם בכורים שם.

וע"פ הנ"ל י"ל דזה מה שגר קורא הוא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל (כבני"ש שאצלם ישנה הבעלות כללית מאברהם כראש האומה), כ"א בגדר כן הירוש מאב שלו – אברהם.

ולהעיר שלעתיד גם הגרים יטלו חלק בארץ, שנאמר (יחזקאל מז, כאכג) "ותלקתם את הארץ וגו' לבם ולהגרים הגרים בתוכם וגו' והי' בשבת אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו". וי"ל דזהו בגדר בעלות פרטית שלהם בארץ דיורשים מאברהם.

וראה רמב"ן ב"ב (פא, א) שהגרים בני אברהם

(ב) "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" – שאברהם יחזיק בארץ, קנין חזקה (כמבואר בגמ'⁵⁹) – קאי ג"כ על קנין השייך לבעלות פרטית, כנ"ל שחזקה היא (בעיקרה) בקנין הפרטי.

ז. ויש לומר, שזהו גם טעם החילוק שבין הכתובים – דבפסוקים המדברים אודות הבעלות הכללית נאמר רק "לך זרעך", ואילו בהכתובים ע"ד הבעלות הפרטית נאמר "לך אתננה ולזרעך עד עולם", בהדגשת הנתינה לאברהם בפ"ע:

אברהם אבינו ה': (א) ראש לאומה הישראלית, הכוללת את כל בני, ומצד זה הנה כל ענין שנאמר אליו (או ניתן לו) הרי זה ענין ד"כלל ישראל"⁶⁰; והוא גם (ב) ה"אב" של כאו"א מישראל באופן פרטי, כתוארו "אברהם אבינו", אביהם של כאו"א מישראל.

ולפי זה: ההבטחה לאברהם ע"ד בעלות הכללית דא"י היא לאברהם בתור ראש האומה (כלל ישראל), וההבטחה בנוגע לבעלות הפרטית – היא לאברהם בתור ה"אב" של כאו"א מישראל⁶¹.

ולכן בהכתובים שבהם באה הבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית, נאמר בהם רק "לזרעך אתן" (לזרעך נתתי), כי זה אינו בגדר ירושה באופן פרטי מאב לבן, אלא ניתן לכלל ישראל (ולהעיר

(52) ב"ב ק, א (דעת ר"א). ובתרגום יונתן לך שם "עבד כחזקה". וראה גם ירושלמי קדושין פ"א ה"ג. וכן בהנסמן לעיל הערה 39.

(53) וכפשוטו, דאז (לפני לידת יצחק) הי' אברהם כלל ישראל להיותו היהודי היחידי. ולהעיר מצפ"ע ע"ת ר"פ וישב בנוגע ליעקב.

(54) להעיר יחזקאל לג, כד: אחז ה' אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה.

(*) להעיר מפי"המ"ש להרמב"ם שם: לפי ש' אברהם ה' אב לכל העולם לפי שהוא למדס אמונה. (** וראה המשך דברי הרמב"ם בהל' בכורים שם. ולאברהם היתה השבועה תחלה שייךשו בניו את הארץ. פי' הכס"ט שם. אבל ראה שו"ת שאגת ארי' סמ"ט.

פרטית, דאף שבנ"י ישלטו על ארץ יבוס כי היא חלק מארצם, מ"מ בקשו לכרות ברית שלא יחזיקו בה ישראל בבעלות פרטית, "כי אם ברצונם" (של בני יבוס). והיינו, שגם בני חת הסכימו להשאר תחת שליטת וממשלת בני", וכל כוונתם היתה רק שלא תושלל מהם בעלותם הפרטית על עיר יבוס – שבאופן זה אין איסור (וכההודעה ה"רוצה להשלים ישרלים" ⁶²).

[וענין זה מודגש גם בלשון בקשת בני חת – „אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה כו", היינו שגם הם יודעים שהקב"ה עתיד ליתן הארץ (כולל עיר היבוס) לישראל, ולכאורה מה מקום לכרות ברית לעשות ההיפך – „שאין בני יורשים כו"? אלא שגם לדעת בני חת, השבועה „שאין בני יורשים את עיר יבוס" אינה בסתירה לזה, „שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל"].

ובזה יומתק הקשר בין שבועה זו ל- קניית מערת המכפלה: לאחר שהסכימו למסור (למכור) לאברהם את בעלותו הפרטית של מקום מערת המכפלה – ביקשו מאברהם, מזה כנגד מזה, ש- ישבץ להם דגם כאשר הבעלות הכללית

ח. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ענין שבועת אברהם לבני חת „שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם":

אף שבנ"י נצטוו: ⁶³ „והורשתם את כל יושבי הארץ גו' וישבתם בה גו' והת- נחלתם את הארץ", שבזה נכלל לא רק מעשה הכיבוש של הבעלות כללית, כ"א גם „וישבתם בה", שזהו חזקת כ"א ב- קרקע שלו, בעלות הפרטית – מ"מ שאני הבעלות הכללית מבעלות הפרטית, דהבעלות הכללית ניתנה כולה לעם ישראל, מבלי שום נתינת מקום לשליטת זר; משא"כ בנוגע לשיבה בארץ, הרי בתנאים מסויימים מותרים גם האומות להשאר בארץ, וגם מו' האומות. וכמו שנצטוונו: ⁶⁴ „כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום", שדיו זה הוא גם בנוגע לז' האומות ⁶⁵, וכמו שעשה יהושע ד„שלשה" ⁶⁶ כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח וחזור ושלח מי שרוצה להשלים ישרלים כו" ⁶⁷.

ועפ"ז יש לבאר בנדוד: שבועת אברהם לא היתה שבנ"י לא ירשו את הבעלות הכללית דעיר (ארץ) היבוס – כי אא"פ להשבע נגד הבטחת הקב"ה „לזרעך אתן (נתתי) את הארץ הזאת: ה- אלא המדובר בשייכות להבעלות ה-

(62) ראה בארוכה רד"ק ש"ב כד, כג שבני היבוס היו „למס עובד" (ראה רמב"ם הל' מלכים שם ה"א), וצע"ק שבשופטים (א, כא) לא נאמר אצל היבוסים שהיו „למס" כמש"נ שם לאח"ז אצל שאר האומות ש"לא הורישו".

(*) דמפשותו לשונו. שנשארו שם משכבו בני יהודה כו' והיו שם למס עובד כו' ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימין משמע שכוונתו דעוד מזמן כיבוש בני יהודה ובני בנימין היו למס עובד (אבל ראה אברבנאל ש"ב שם).

ראוי לירושה אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כו'. וראה אנציקלופדי תלמודית ערך גר. ושל"נ. ואכ"מ.

(58) שופטים כ, י"ד ואילך.

(59) רמב"ם הל' מלכים פ"ו. וראה בארוכה לח"מ שם.

(60) רמב"ם שם ה"ה (מירושלמי שביעית פ"ו ה"א).

(61) וראה רמב"ן שופטים שם. מפרשי רש"י שם. ועוד.

הניחו לדוד ליכנס מכח ברית שבועת אברהם ה' שלא כדין, שהרי בזה התנגדו לבעלות הכללית של בני"ע על הארץ (בטעותם שבשבועת אברהם נכלל גם שהבעלות הכללית על עיר היבוס היא בידיהם), ומותר לו לדוד להלחם עמהם וללכוד העיר.

ומטעם זה צוה דוד להסיר הגלולים שעליהם כתובה השבועה – מאחר שבני היבוס השתמשו בשבועה זו שלא כדין.

אמנם, מזה גופא מובן, דגם אחרי שלכד דוד את עיר היבוס עדיין לא בטלה עי"ז השבועה, כי לכידתו את העיר היתה רק מדין כיבוש מלך, כדי לשלוט עליהם (בעלות הכללית) ואין זה נוגע להשבועה שלא תלקח מהם הבעלות הפרטית, "כי אם ברצונם";

ולכן, אף שהי' יכול להורישם מכח הבעלות הכללית (ע"ז מלך פורץ גדר כו'), ובפרט מקום המקדש שנצרך לכלל ישראל – מ"מ, כדי לצאת ידי השבועה, "קנה את עיר היבוס לישראל" בכתב עולם לאחוזת עולם.

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ו)

(65) תיבה זו (שלכאורה מיותרת) משמעה – בעלות כללית לישראל. אבל עפ"מ בפד"א שם שדוד לקח מכל שבט ג' שקלים י"ל, שהכוונה לבעלות פרטית, כדי שיהי' לכל ישראל קנין במקום המקדש ובעיר ירושלים (כפשטות לשון הפד"א שדוד קנה כל עיר היבוסית), וצ"ע בהא שירושלים לא נתחלקה לשבטים (יומא יב, א. רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ט ה"ד (מהשיעורים דשבועה זה – בשנת הדפסת השיחה – תשמ"ו). ואכ"מ.

של הארץ תעבור לרשות ישראל, לא תלקח מהם הבעלות הפרטית של עיר היבוס, "כי אם ברצונם".

ט. עפ"ז מובן גם המשך הסיפור בפרקי דר"א בנוגע לדוד המלך:

טעמו של דוד ש, רוצה ליכנס בעיר היבוסית בפשטות ה' כי בא הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בעיר היבוס (ירושלים)⁶³. וע"פ הנ"ל, ששבועת אברהם לבני חת היתה רק בשייכות לבעלות הפרטית של העיר, מובן בפשטות, שלקיחת מקום זה כדי להכין בנין המקדש מעיקרא לא נכללת בשבועה זו. שהרי לקיחה זו היא בשביל כלל ישראל, ושייכות לבעלות הכללית על הארץ (וע"ז לקיחת רכוש פרטי הנצרך להנהגת ה מלוכה ע"י המלך).

כלומר: אי קיום השבועה ה' רק אם ה' מגרש אותם מהעיר כדי שיתיישב איש פרטי במקומם, לקיחת הבעלות הפרטית דהיבוס ע"י בעלות פרטית דבני"ע (וזהו כוונת הכתוב ביהושע, "לא יכלו . . להורישם"), משא"כ לקיחת המקום עבור כלל ישראל אין זה שייך להשבועה וכשם שידע אברהם שהקב"ה עתיד ליתן לו כל הארצות האל, כך ידע שבמקום העקדה בהר ה' יראה⁶⁴ – שעתידיים לבנות ביהמ"ק בעיר היבוסית, ולא ישבע להם, "שאין בני"ע יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם" באופן שבנין ביהמ"ק יהי' תלוי ברצונם של בני יבוס!].

יוד. עפ"ז מובן, דזה שבני היבוס לא

(63) ראה רד"ל לפד"א שם אות פז. וראה

מפרשים לש"ב בסופו.

(64) וירא כב, יד ובפרש"י שם.

(*) והוא דלא כפשטות הכתובים בסוף ש"ב (ויד"ה כא, יח ואילך) שקנה רק מקום הגורן (מקום המקדש). וראה זכחים קטו, ב ובפרש"י שם.

חיי שרה ב

הרי שהענין דקפיצת הדרך של אליעזר כבר נרמז, לדעת המדרש, במ"ש לעיל „ויקם וילך אל ארם נהרים“, שהכניסה אל „ארם נהרים“ היתה „בו ביום“ ש- „ויקם וילך“.

ועפ"ז הי' אפשר לומר, שכוונת רש"י במ"ש „מכאן שקפצה לו הארץ“ היא לש- לול דעת המדרש שילפינו זה מהכתוב „ויקם וילך אל ארם נהרים“, ומובן גם טעמו בזה – כי בפשוטו של מקרא אין הכרח בפסוק „ויקם וילך“ שהלך בקפיצת הדרך (משא"כ „כאן“ שיש יתור לשון דתיבת „היום“ כנ"ל).

אמנם אין ביאור זה מספיק, כי זה שרש"י צריך לשלול מקומות אחרים הוא רק כשיש קס"ד בפשוטו של מקרא ללמוד דבר זה ממק"א, אבל בנדו"ד הרי מפשטות הלשון „ויקם וילך“ אין משמ- עות והכרח שקפצה לו הארץ – ולכ- אורה אין צורך לרש"י לשלול זה"י.

[ובפרט שגם במדרש ממשיך „הוא ד-

א. מן הפסוקי „ואבא היום אל העין גוי“ מעתיק רש"י „ואבא היום“ ומפרש „היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ“. היינו, דמיתור לשון הכתוב „ואבא היום“ – דלכאורה, „היום למה לי“ – ילפינו, שכוונת אליעזר היתה, „היום יצאתי והיום באתי“. . שקפצה לו הארץ“.

והנה נת' כמ"פ, דכאשר רש"י כותב „מכאן“ (ואינו מסתפק בכתובת הפירוש) – כוונתו בזה לדייק ולשלול, שדבר זה נלמד „מכאן“ דוקא ולא ממקום אחר לפני זה (אף שלכאורה קס"ד ללמוד משם דבר זה).

ויש להבין בנדו"ד (שהוסיף „מכאן“) – איזה „מקום אחר“ שולל רש"י בכתבו „מכאן שקפצה לו הארץ“?

והנה מקורו של פרש"י זה הוא ב- סנהדרין, דאיתא שם „שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם . . ד- כתיב ואבא היום אל העין למימרא דה- הוא יומא נפק“ (וכ"ה בפרקי דר"א ו- מדרש תנחומא¹). אבל במדרש רבה פר- שתנוי עה"פ² „ויקם וילך אל ארם נה- רים“ איתא „ר' יצחק אמר בן יומו“ („בו ביום שיצא משם בו ביום בא לעין“³).

(1) פרשתנו כד, מב.

(2) רא"ם, גוי"א ועוד עה"פ. חדא"ג מהרש"א

סנהדרין צה, סע"א. ועוד.

(3) שם.

(4) פט"ז.

(5) ויצא ג.

(6) פנ"ט, יא.

(7) כד, י.

(8) רש"י לב"ר שם.

(9) ביפ"ת (השלם) לב"ר שם „דאל"כ וילך וילך למה לי [וילך וכל טוב גוי ויקם וילך גוי] ועוד מיש דכתיב הכא ויקם ולא בוילך קמא – הרי בפשטות י"ל, דוילך קמא לא בא לספר הליכתו בפועל, אלא שלקח עמו (וילך) כל טוב אדוניו בידו. ועוד: „וילך אל ארם נהרים“ אין פירושו ביאתו לארם נהרים אלא (תחילת) הליכתו לשם (ע"ד „וילך חרנה“ – ר"פ ויצא וברש"י).

(10) וכן מ"ש בב"ר (פ"ס, ו) עה"פ (כד, כז) „ברוך ה' גוי אשר לא עזב חסדו גוי בדרך נחני ה' גוי“ – „ממה שקפצה הדרך לפניי יודע כו" (וראה בחיי עה"פ. מת"כ לב"ר שם) – שאין הכרח בפשטות ל' הכתוב שם שהיתה קפיצת הדרך. וראה רש"י עה"פ שם, בדרך, דרך המזומן כו"י.